

بسمه تعالی

علل و آثار مسئولیت‌گریزی فرزندان در خانواده

اشرف قاسمی تبار^۱

چکیده

عدم مسئولیت‌پذیری فرزندان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های والدین و جامعه و اجتماع است. باتوجه به خانواده‌های کم‌جمعیت تک‌فرزندی یا دو فرزند و وابستگی میان فرزندان و والدین سبب شده که تربیت فرزندان با خطر عدم مسئولیت‌پذیری همراه باشد. فرزندان اگر در فضای سالم و مطمئن رشد نکنند در دوران اطاعت، تعادل روانی نداشته و مسئولیت‌پذیر نمی‌شوند. بی‌مسئولیتی و بی‌ارادگی سبب می‌شود که شخص حقوق خود و حق الله و حق الناس را پامال کند چرا که انسان بی‌مسئولیت توانایی ادای حقوق را ندارد. از این رو خداوند در آیاتی از قرآن کریم و ائمه معصومین در روایات متعددی به آن پرداخته‌اند. در این پژوهش به بررسی الگوهای رفتاری و چگونگی تاثیر آنها بر فرزندان و رفتار خانواده‌های مختلف در رابطه با فرزندان خود و ریشه اصلی بی‌مسئولیتی و علت‌های آن و پیامدهایی که باعث بی‌مسئولیتی فرزندان می‌شود و راه کارهای مسئولیت‌پذیری کودکان و جوانان پرداخته شده است.

کلید واژه: آثار - خانواده - فرزندان - علل - مسئولیت‌گریزی.

۱. طلبه سطح دو حوزه علمیه حضرت معصومه علیها السلام دماوند

مقدمه

«جوانان با نور علم و فضیلت روشن شده از پیمانۀ امید لبریز شوید و با شجاعت و

مسئولیت، زندگی کنید تا در پیش خدا عزیز و در تمام اعصار معروف باشید»

«هرگز دنبال سعادت شخص خود مگردید، بلکه تکلیف خود را انجام دهید»^۱

«به تمام کسانی که به من نه گفتند مراتب سپاسگزاری خود را اعلام می‌کنم، زیرا آنان

باعث شدند که من خودم مسئولیتهایم را به عهده بگیرم»^۲ خانواده به عنوان کوچک ترین نهاد

جامعه است که مسئولیت سلامت آن را به عهده دارد. بی‌تردید یکی از دغدغه های والدین

برای تربیت فرزندان خود، پرورش حس مسئولیت پذیری تقویت آن در فرزندان است

.مسئولیت خانواده و پدر و مادر تنها تامین غذا، لباس و بهداشت نیست، بلکه آنان را باید به

فطرت توحیدی و الهی تربیت کنند و باید بر رفتار و گفتار آنها نظارت کامل داشته باشند. عدم

توجه در رها کردن فرزندان موجب افسردگی و همنشینی با دوستان بد، باعث بی مسئولیتی،

کاهلی و تنبلی آنها می شود.

بسیاری از عقب ماندگی ها در زندگی، معلول نشناختن مسئولیت ها و گریز از انجام

وظایف خانوادگی است.

یکی از روحیات ارزشمند در فرزندان، زنده شدن روح مسئولیت پذیری است. در این

دوران باید آنان را با مسئولیت های فردی، دینی، اجتماعی، سیاسی آشنا کرد و با کمک پدر و

^۱. ویل دورانت - تاریخ فلسفه - ترجمه عباس زریاب - ص ۲۵۰

^۲. عربیان رحیم - اندیشه های بشری و فرهنگ توسعه - ص ص ۲۵۰ تا ۲۵۱

مادر و استاد آنها را با انواع مسئولیت ها آشنا کرد تا بتوانند نقش واقعی خود را در اجتماع ، خانه و مدرسه ایفا کنند^۱ .

کودک اگر دوران سیادت را به طور طبیعی و آزاد در فضای مناسب و اطمینان بخش سپری کرده باشد، در دوران اطاعت دارای نوعی تعادل روانی است و با روحیه ای شاد و علاقمند مسئولیت می پذیرد و برای کسب تجربیات بیشتر از پدر و مادر و مربیان حرف شنوی دارد^۲ .

پدران و مادرانی که به سعادت کودکان خویش علاقمند هستند و سعادت و ترقی کودکان خود را می خواهند، کارکردن را جزء برنامه تربیتی قرار می دهند و کودکان خود را طوری تربیت می کنند که از همان کودکی به کار کردن علاقمند گردند و عادت کنند تا وقتی بزرگ شدن نه تنها از کار کردن عار و ننگ نداشته باشند ، بلکه به آن افتخار نمایند .

بسیاری از پدران و مادران از این موضوع مهم و حیاتی ، غفلت دارند و تا مدت ها همه کار های کودک را خودشان انجام می دهند و هیچ گونه مسئولیتی را به عهده اش نمی گذارند و خیال می کنند که به فرزند خویش خدمت کرده اند ، در صورتی که خدمت نیست و خیانت است پدر و مادر بهانه می آورند که نباید در کادر ها عجله کند ، و کار برای بچه دشوار است وقتی بزرگ شد خودش به دنبال کار می رود ، در صورتی که این مطالب درست نیست . زیرا کاری که متناسب با سن و توانایی کودک باشد با طبیعت آن مخالف نیست ، بلکه جوابگوی غرایز و نیازمندی های اوست.

اگر تربیت صحیحی در کار باشد ، کار کردن برای کودک لذت بخش است .

^۱ . -مقاله مریم رضائی ص ۱۵۲ ، نقش همدلی و هم زبانی والدین در تربیت فرزند ص ۹۵

^۲ . فرهادیان رضا _ والدین و مربیان مسئول _ قم نشر تبلیغات اسلامی ۱۳۵۷_ ص ۶۹

پدر و مادر مسئول می تواند بر حسب سن و توانایی بدنی مقدار درک و شعور کودک ، کاری را به او محول کنند و در انجام آن یاریشان کنند . مثلاً : مرتب کردن اسباب بازی ها ، تمیز کردن اتاق کودک ، که کودک می تواند آن را انجام دهد و مسئولیت آن را بپذیرد تا بعداً که کودک بزرگ شد بتواند کار های دشوارتری را بر عهده بگیرد ^۱ .

هر فرزندی برای سلامت و زندگی حال و آینده خود نیاز است که به مسئولیت ها و تعهد های خود پایبند باشد و از بی مسئولیتی دوری کند تا موجب پیشرفت فردی و اجتماعی در آینده شود ، به همین دلیل پرداختن به این موضوع ضرورت یافته است .

درمورد پیشینه موضوع مورد نظر با بررسی در سایت های معتبر علمی به پژوهش هایی دست یافته است و با استفاده از کتاب های معتبر به موضوع پرداخته است در سایت پرسمان قرآن ، علل و عوامل مسئولیت گریزی را بیان کرده اند . یا در سایت خبرگزاری دانشجویان ایران ایسنا نویسنده در مورد ریشه های اصلی عدم بی مسئولیتی و روش بهبود آن توضیحاتی را داده است . در کتاب هایی مانند روابط سالم در خانواده، داوود حسینی: در مورد انواع خانواده ها و رابطه با فرزندان و چگونگی مسئولیت پذیری و عدم مسئولیت پذیری فرزندان توضیحاتی داده است یا در کتاب اسلام و تعلیم و تربیت ، ابراهیم امینی در مورد الگوهای فرزندان توضیحاتی داده است.

^۱ . امینی ابراهیم - آئین تربیت - ص ۲۵۵ تا ص ۲۵۸ .

مفهوم شناسی

مسئولیت گریزی: عمل فرایند یا گرایش به نپذیرفتن کاری که مستلزم پاسخگویی در

برابر دیگری با دیگران است.^۱

مسئولیت پذیری: عادت یا توانایی پذیرفتن کاری که مستلزم پاسخگویی در برابر

دیگری با دیگران است.

آیات و روایات:

قرآن کریم حاوی بزرگترین دستوراتی است که مبانی تربیتی خداوند را در اختیار انسان

قرار داده است.

آیات متعددی وجود دارد که تربیت فرزندان را به بهترین وجه نشان داده است در روایات

نیز به تربیت و حس مسئولیت پذیری و عدم آن پرداخته شده است .

در اینجا نمونه هایی از آیات و روایات را بیان کردیم.

لقمان حکیم در پرورش حس مسئولیت پذیری فرزند خود در برابر خدا چنین فرموده

است : « {یاد کن} زمانی که لقمان به پسرش در حال موعظه گفت : فرزندم ، چیزی را همتای

خدا قرار مده، زیرا که شرک به خدا قطعاً ستمی بزرگ است^۲ .»

« ای فرزندم: اگر عمل تو به اندازه دانه خردلی باشد و در دل تخته سنگی یا در آسمانها

یا در زمین نهفته باشد، خداوند آن را در قیامت برای حساب می آورد زیرا خداوند آگاه و دقیق

است^۳ »

^۱ . فرهنگ جیبی _ فارسی امروز _ غلامحسین صدری افشار _ ص ۱۰۵۲

^۲ . لقمان : ۱۳

^۳ . لقمان : ۱۶

کسی که اعتماد به نفس داشته باشد ، برای حل مشکلات در انتظار دیگری نمی نشیند بلکه با همت عالی و اراده آهنین وارد میدان عمل می شود و تا به هدف نرسد دست بر نمی دارد.

اما مردمان بی استقلال و ضعیف و النفس که به خویشتن اعتماد ندارند و خود را کوچک و ناتوان می شمارند ، در برابر مشکلات زندگی خود را می بازند و جرات مبارزه و کوشش ندارد و از قبول کارها و مسئولیت ها فرار می کنند و عمری را با محدودیت و گوشه گیری بسر می برند. از سن چهار سالگی تا هفت سالگی بهترین دوران پرورش شخصیت و ایجاد استقلال و اعتماد به نفس است. کودک در این دوران تمایل به استقلال داشته و با مواجهه با مشکلات آماده می شود^۱. شخصیت و مسئولیت پذیری کودک تا حد زیاد به رفتار پدر مادر بستگی دارد .

پیامدهای عدم مسئولیت پذیری فرزندان

۱. حس بی کفایتی

این احساس زمانی رخ می دهد که فرد نتواند در عمل لیاقت ذاتی خود را به ظهور رساند و این امر باعث می شود که فرد بطور آگاهانه مسئولیت پذیر نباشد.

۲. حس قدرشناسی از زندگی

معمولاً زندگی را آنانی قدر می شناسند که برای آن تلاش کرده و با زحمت و قبول مسئولیت بر زندگیشان رشد و بالندگی بخشیده اند. اما فردی که قدر شناس است خود را به زحمت نمی اندازد و زیر بار مسئولیت نمی رود و در نتیجه به رشد و بالندگی هم نمی رسد.

۳. عدم آمادگی برای ایفای مسئولیت های بزرگ

انجام هر مسئولیت ناشی از احساس رضایت درونی و اعتماد به نفس فرد می باشد و باعث

^۱ . ایین تربیت _مولف: امینی ابراهیم

می شود که فرد مسئولیت های عظیم تر و گسترده تری را قبول کند اما عدم رضایت درونی و عدم اعتماد به نفس باعث فرار از مسئولیت های بزرگ می شود.

۴. عدم بهبود روند نوسازی و توسعه

عدم مسئولیت پذیری فرد و فرزندان از دو منظره قابل تامل است یکی از لحاظ فردی و نتایجی که متوجه شخصیت خود آنان می شود و دیگری از لحاظ اجتماعی و نتایجی که متوجه جامعه می شود. جامعه در دوران سازندگی بیش از هر زمان نیازمند احساس وظیفه شناسی و مسئولیت پذیری نسل جوان است، عدم مسئولیت پذیری باعث متوقف شدن سازندگی و توسعه و عقب ماندگی جامعه و تغییرات اساسی در آن دوره می شود.^۱

راه کار های مسئولیت پذیری کودکان:

۱. سن کودک و درک آن در نظر گرفته شود و استعداد و آمادگی برای آن کار را داشته باشد.

۲. مقدار توانایی و صبر و حوصله کودک در نظر گرفته شود.

۳. در موقع واگذاری مسئولیتها با کودک تفاهم داشته باشیم.

۴. در قبول مسئولیت ها در صورت امکان به کودک حق انتخاب بدهیم.

۵. حدود و مقدار مسئولیت برای آن مشخص شود.

۶. برای کودکانی که توانایی دارند وظایف دائمی در نظر گرفته شود.

۷. کاری را به عهده او قرار دهیم که برایش مطبوع و پسندیده باشد تا با علاقه کار کنند.

۸. اگر چند کودک داریم در تقسیم کار عدالت را رعایت کنیم.

۹. برای علاقه مند کردن می توانید در کار کردن با آنها شریک شوید.

^۱. جوان و نیروی چهارم زندگی_شرفی محمدرضا_ص ۱۴

۱۰. به هنگام تقسیم کار شرایط سنی و قدرت استعداد مزاجی کودکان رعایت شود.^۱

راه کار های مسئولیت پذیری جوانان:

۱. آگاه نمودن والدین به وظیفه آنان در تعویض مسئولیت های مناسب به فرزندان از آغاز کودکی.^۲

۲. آشنا نمودن مربیان و معلمان با نقشی که مسئولیت های درون مدرسه در سازندگی جامعه دارد.^۳

۳. توجیه نسل جوانان در زمینه آثار ارزشمندی فردی و اجتماعی مسئولیت پذیری.^۴

۴. ترغیب جوانان در جهت دانش افزایی و گسترش اطلاعات کلی زندگی به منظور پذیرش آگاهانه مسئولیت و ایفای موفقیت آمیز آن.

۵. ترغیب آنان در راستای دستیابی به تجربیات قابل قبول برای مسئولیت های اجتماعی.^۵

۶. توجه دادن به نسل جوان که آنها در همه حال در محضر خدای تبارک و تعالی هستند و هرگونه مسئولیتی که بپذیرند پروردگار ناظر بر آنهاست این امر بر رشد اخلاقی و قبول انجام مسئولیت ها می افزاید.^۶

۱. آیین تربیت-امینی ابراهیم، ص ۲۵۵-۲۵۸

۲. جوان و نیروی چهارم زندگی-شرفی محمدرضا

۳. همان

۴. همان

۵. نیروی چهارم زندگی ((اراده خودسازی شخصیت)) -شرفی محمدرضا ص ۱۴۵

۶. شرفی، محمدرضا، نیروی چهارم زندگی ((اراده خودسازی شخصیت))، ص ۱۴۵

نتیجه:

شخصیت و مسئولیت پذیری کودک تا حدی زیاد به رفتار . پدر و مادر بستگی دارد پدر و مادر باید کودک را آزاد بگذارند تا بتوانند مستقلاً و بر طبق اراده خویش کار کند.

پدر و مادر بر طبق ذوق و استعداد کودک کار های سودمندی را بر عهده اش بگذارند، و وسیله راهنمایی و تشویق ، به کار و کوشش وادارش کنند، در این صورت کودک تدریجاً شخصیت و استقلال خویش را تکمیل می نماید و اعتماد به نفس پیدا می کند.

وقتی فردی مسئولیت پذیر نیست می تواند تاثیر منفی بر زندگی او بگذارد مثلاً شغل خود را از دست بدهد یا روابطشان دچار مشکل می شود و احترام و اعتماد کسانی که دوست دارند را از دست بدهند.

فهرست منابع

قرآن

- امینی ابراهیم - آیین تربیت - نوبت چاپ ۱۷ - نشر پاییز - چاپ خانه - صاحب کوثر
- امینی ابراهیم - اسلام و تعلیم و تربیت - ناشر دوستان کتاب - نوبت چاپ ۴ -
- انوری، حسن، فرهنگ فشرده سخن، تهران، سخن، ۱۳۸۲
- شرفی محمد رضا - جوان و نیروی چهارم زندگی - اراده خودسازی شخصیت -
- تاریخ فلسفه : ترجمه - زرباف - عباس - ص ۲۵۰
- اندیشه های بشری و فرهنگ توسعه - ص ۲۵۰ تا ۲۵۱
- حسینی - داوود - روابط سالم در خانواده - مرکز پژوهش اسلامی صدا و سیما - مرکز چاپ
- و نشر - دفتر تبلیغات حوزه علمیه - قم ۸۶ - فصل دوم
- آیین تربیت: امینی ابراهیم - نشر مهر - چاپ طلوع آزادی - ناشر: انتشارات اسلامی -
- تهران ناصر خسرو.
- صدری افشار غلامحسین - لغت نامه - فرهنگ جیبی - فارسی امروز - نسرین حکمی -
- نسترن - چاپ : گلبان چاپ.
- فرهادیان رضا - والدین و مربیان مسئول - ص ۶۹ - قم نشر تبلیغات اسلامی ۱۳۷۵
- کافی - نهج البلاغه المعجوم المفهرس ۱۶۷/۵
- کلینی، محمدبن یعقوب، خصال، جامع مدرسین، ۱۳۶۲

سایت ها :

- عصر ایران - ترجمه - خالقی مهنوش www.asr Iran.com -
- خبرگزاری دانشجویان ایران - ایسنا www.isna.ir -
- پردیس پلند www.pardisland.com -
- پرسمان قرآن www.porsemanegaran.com -